

ŞAMANIN NİTELİKLERİ VE GÜCÜ: RUHUN EKSTAZ DURUMUNUN GENEL BİR TANIMI*

Lawrence E.SULLIVAN

Çev: Kadriye TÜRKAN**

Ekstaz esnasında, insan ruhu vücudunu terk eder. Ekstaz uzmanları, ruhun ağır ağır vücuttan çıkışını idare ederler. Ruhun rüya, korku, öfke, hapsizlik, öksürük ya da hastalık esnasında kendiliğinden vücuttan ayrılması halinde uzmanlar, hastaları adına hükmedilmeyen ruhun kontrollü olarak, kendine hakim olmasını sağlarlar.

Şaman, Orta Asya ve Amerika'da süpessiz en önemli ve kesinlikle en ünlü ekstaz uzmanıdır. Ancak aslen Orta Asya topluluklarından dile geçen şaman terimi, sık sık o kadar genel anlamda kullanılır ki, bu tek ve belirgin bir anlam taşımama riskini de beraberinde getirir. Şamanın kendine has karakteri, herhangi bir dini lideri ya da mutasavvıfı nitelendirmek için sık sık kullanılan bir kelimenin tanımıyla karışma riskini ortaya çıkarır.

Sovyet ve Amerikalı araştırmacıların, Haziran 1989'da Denver'da gerçekleştirdikleri olağanüstü toplantıda, bizim tartışma konumuzu oluşturan meselelerin kapsamlı bir tanımının bulunması-

na gerek duyulmuştur. Kendi fikirlerimi sunmak için Jane Day'in beni de davet ettiği bu kapsamlı konuşmalar bağlamında, daha özel durum ve konular da hararetle tartışıldı.

Şamanizmin bu genel tanımı, ya da fenomenolojisi geçen iki yüzyıldır, özellikle Kızılderili toplulukları arasında yer alan şamanlara özgü uygulama ve inançlar hakkında yazılan raporlara dayanır. Şamanik otoritenin dayandığı bu esrik güç ile, sık sık ilişkilendirilen özelliklerin bir profilini çizmek mümkündür. Bu taslak, şamanın karakteristik nitelikleri ve esrimenin doğası arasında var olan esas ilişkiyi vurgular. Bu genel tanımlama, bireysel toplumlarda görülen, önemli farkları ortaya çıkarmak ve bir toplumdaki diğerine var olan, esrik tecrübe ve tekniklerdeki varyasyonlara bakmak için, sadece bir başlangıç noktası olarak hizmet etmelidir. Ancak bu genel tanımlama, bazı standartların karşısındaymış gibi yerel uygulamaları gözleyen kişi aleyhinde, bir norm ya da katı bir tanım olarak alınmamalıdır. Bila-

* Bu çeviri; Lawrence E.Sullivan'ın " The Attributes and Power of the Shaman: A General Description of the Ecstatic Care of the Soul" başlıklı -Ancient Traditions Shamanism in Central Asia and the Americas-(Ed. Gary Seaman and Jane S.Day), Denver Museum of Natural History Published by University Press of Colorado, 1994, s.29-38, makalesinden yapılmıştır.

** H.Ü. Edebiyat Fak. Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Araş.Gör.

kis,(belirli yörelerde en güvenilir şekilde süregelen uygulama ve inançlara bir tür bakış şekli olan) bu genel taslak, sadece ilk yöneliş olarak hizmet eder.

Şamanlar, insan ruhunun hareketlerinin uzmanıdır, çünkü onlar sadece kendi ruhlarının esrikliğini kontrol etmezler, bilgide uzmanlaşmışlardır ve diğerlerinin ruhlarını da idare ederler. Şamanizm, mitin tanımlandığı dönem esnasında ortaya çıkar, mitik temelleri, insan hayatını, proto-şaman modelleri olan Tanrısal, kültürel kahramanlar ve başlangıçta var olan atalar gibi doğüstü varlıkların kaderlerine bağlar. Giyimkuşam, teknikler ve şamanın sorumlulukları ilk olarak bu mitik zaman esnasında ortaya çıkmıştır. Şamanizmin, dini ve başarılı temellerine ait bilgi, mit yoluyla anlaşılır ve böyle bilgi, topluma cesaret verir. Mitik şamanların yolunu takip eden şamanik uzmanlar, toplumun karşılaştığı tehlikelerle, güven içinde karşı karşıya gelirler, böyle tehlikelerin açık ya da gizli gerçeklerden gelmesi, durumu etkilemez. Başlangıçta var olan şamanizm; taklit, tekrar ya da tahmin için bir model olmak dışında artık devam etmemektedir. Bugün doğüstü varlıklarla doğrudan iletişim kuran bir güç varsa; bu güç doğüstü kuşlar gibi ya da orman, deniz veya yer altı dünyasının gizemli hayvanları gibi, diğer türden varlıklara aittir.

Çırac şamanın aldığı eğitim, güçlü ve tehlikeli, olağanüstü macerayla dolu bir dünyayı dramatize eder. Rüyalarında, hallüsünasyonlarında, ileri duyma duyularından veya normalden öte algılarından, şaman çıracları ruhlardan meydana gelen dünyaya karşı özel bir hassasiyet gösterir. Onlar, kendi kontrollerinin oldukça dışında imgelerin, doğüstü ülkesine girer ve acemiler, dileklerini ve katılmalarını ifade etmeyi öğrenir, böylece ruhun, istek veya korkularının açık bir şekilde kavramsal formunu verir

(bunların, kendilerinin veya müşterilerinin olmaları fark etmez). Şamanik ruhun böyle maceraları, vücudun dramatik idareleriyle birlikte bulunur. Şamanın alışılmadık fiziği, onların manevi bilgisine dönüşür.

Şamanlar, eğitimlerini doğüstü varlıklarla haberleşmek, hastaları tedavi etmek ya da düşmanları yok etmek için, özel tekniklerle ve uygulamaya ait bilgiyle (müzik konusunda, avlanmak, oyun çevrimi, astronomik bilgi ve meteorolojiyle) bitirirler.

Şaman çıraclığı, genel eğitimle eşit sayılmaz. Şaman okulunda, şamanların öğrendikleriyle oluşan mitik bir yapı vardır. Bilgi, şamanik sanata ve esrik mizaca uygun şekilde öğrenilir. Pek çok durumda, kişinin doğduğu gruptan ayrılması, manevi tecrübeler için gereklidir. Şamanın mesleki ihtiyacının oluşturduğu tuhaf durumların neden olduğu hastalığın izolasyonu ve fizik izolasyonu, bireyin sosyal ve fizik olarak varlığının parçalanmasına katkıda bulunur. Örneğin; uzamsal evrenin diğer yerlerine girerken, aceminin gözleri önünde farklı olağanüstü varlıklar belirebilir. Büyülü parçalar ve güçlü nesnelere, kişinin bedene girer. Ayrıca insandan kustumuk, kan, ter, yağ veya mistik nesnelere çıkarılır. Bir şamanın çıraclığı zaten ilâhi bir düzlemde yer alır. Oruç tutmak, sürekli uyanık kalma ibadeti ve bedensel imtihan; ideal mit modeliyle uyumlu eylemlerin simgesel ifadeleridir. Bu, şamanın trans tecrübesinin ne aşılamaz şekilde bireysel, ne de kontrolsüz olduğunu garanti eder.

Şamanik çıraclıkta, bir ustanın varlığı esastır ve gereklidir, çünkü acemiler, ölecek önceki yaşamlarına giderler ve bu esrik ölümün sürekli olması tehlikesi vardır. Adaylar, manevi dünyayla ilgili kendi yeteneklerini kanıtlamalı ve yeniden dirilme tecrübesini açan yolu bulmalıdır. Cellat ve savcı olup, her

ikisi gibi davranarak usta, otantik ritüel ölümün gerçekleşmesini sağlar, aynı zamanda bu ölümcül tecrübe sırasında aceminin esrik ruhunun kaybolması ya da yoldan çıkmasına da engel olur. Usta, uyumak, uyanmak, yıkanmak ve yemek, törensel eşyanın nasıl hazırlandığı gibi, yalnızca pratik meselelerde tavsiyede bulunmaz, ayrıca yabancı doğaüstü bölgede acemilere rehberlik edecek ruhsal yolu da sunar. Aceminin ustası, sık sık böyle bir geçişe maruz kalan bir çeşit ritüel ortağın örneğidir. Bir ustanın huzurunda acemiler, kendi dinsel tecrübelerinin anlamını kavrar, mukayese yoluyla kendi vicdanlarının doğasını sunarlar. Asıl usta, ilk mitikal şamandır.

Çıraklık esnasında acemiler, gerçek meselelerden, basit sınavlardan ya da üzücü psikolojik hadiselerden geçerek, bir dizi çetin sınavdan sonra hayatta kalırlar. Bu imtihan, acemilerin hissettiği şeyleri ve davranışları yeniden düzenlemek için, düşüncenin ve davranışın sabit modelini yeniden ortaya koyar. Gerçekleri sorgular ve tekrar ayarlar, adayların algıları imtihanda yerleşir. Çetin sınavların amacı, yeni manevi bir durum elde etmektir, ve testler elde edilen değeri saptarlar. Kutsal bir ayindeymiş gibi hareket ettiklerinden, diğer dünyalara açılan yolun, bu çetin sınavlarla, menzillerle ayrılarak hudutları çizilir. Her testin yapılması adayları, esrime ve diğer koşulların gerçekleşmesi bilgisine doğru harekete geçirir. Adayların vücudunu ayırması (acemiler, coşku esnasında rüya, hallüsünasyon, görüş veya özel olan büyütlü ilizyonla kanlı ayrıntılar görür) şaman çıracılığının, paradigmatik imtihanıdır. Adayların, temelden farklı zamanlara ait tecrübesi, dünyanın ilk zamanlarına ait olan ya da ölümlerin yer aldığı dünyasına ait olan gibi, onların kendi fiziksel alanının parçalanmasını beraberinde getirir. Zamanın bu hissi onarıldığında, onların vücutlarına da farklı şe-

kilde tekrar emredilir ve bu alışılmadık yollardan yapılır, böylece onlar artık asla aynı olamaz.

Birçok şamanik teknolojiler, şamanları uzayda ve zamanda yolunu kaybetmenin eşiğine iter, buna şunları örnek gösterebiliriz: gergin ipte yürümek, şamanları boşlukta fırlatan muazzam sallanmalar, şamanları sersemleten ya da başının dönmesine neden olan burulmuş ipler, hipnotik şarkılar, aşırıya varan oruç tutma eylemi, inziva ve sosyal yabancılaştırma ve cinsel zevkten geri durma. Şamanlar, alışıldık zaman ve mekanı bırakır, diğer doğaüstü dünyaya yolculuk yapar; bunu yaparken büyütlü bitkileri, müzik, hareket, giyim, davranış ya da havanın gücünden faydalanırlar. Hallüsünasyonlar, arzulanan görüşleri harekete geçirir ve dinsel gerçekleri renklendirirler. Ruhun estetik sistematik bilimi, sadece fiziksel olanın hissini yeniden düzenlemez, aynı zamanda tecrübe içinde şekil alan ve bir anlamı olan sosyal ağı da yeniden şekillendirir. Çıracılık, bu yeni tecrübe ve tekniklerle yaratılan yeni bir sosyal ağ içinde yaşamayı öğrendiği andır.

Şamanlar, ruhların dünyasına girerler. Onların şahsiyetleri, davranış tarzları, fiziksel görünüşleri ve nihai kaderleri, ilişkiye girdikleri ruhlara bağlı olarak değişir. Ayrıca toplumun ilâhi ve fiziksel yaşamı, şamanların bağlantı kurdukları doğa üstü varlıklara bağlıdır. Ruhlar, dinsel ismi, sembolik formu veya karakterini, acemide ortaya çıkartır. Doğaüstü yardımcılarla ifşa edilen dinin bu sistematik bilgisi, olağanüstü bir gücün ta kendisidir. Bunun dışında ruhun dinsel gerçeklerini, sık sık şamanda açığa çıkarır ki, bu bir zorunluluktur. Birçok yardımcı ruh, mitik dönem esnasında başlayan dönüşümler döngüsünün ortasında kendilerini bulurlar. Göçlerine devam etmek için bu yardımcı ruhlar, ince hareketlerin ustaları şamanlardan

yardım isterler. Bununla birlikte, bazı yardımcı ruhlar, beşeriyeti koruyabilme ya da besin olan avı koruyarak, iklimi kontrol ederek ya da ürün yetiştirerek kozmik düzeni sürdürebilme arzusu ile harekete geçerler. Her iki durumda, ruhun parçası olarak ifşa olmak, onların yalnızca güçleri değil arzuları, ihtiyaçları ve korunmasızlıklarını da açığa çıkarır. Yardımcı ruhlar, manevi yiyecek için ya da duman formunda maddi yiyeceğin özü için, alkollü eter, buhar için onların manevi vücutlarını besleyen koku için sık sık kurt gibi açtır.

Özellikle Amerikalılarda, tütün dumanı yardımcı ruhun özlem duyduğu başlıca şeydir, çünkü artık onlar, insanoglunun sahip olduğu şekilde ateşe sahip değillerdir. Ateşin yardımı ile tüketmek yoluyla tütünü ve diğer maddeleri tinselleştirme kapasitesi vardır; bitkilerden elde edilen nikotin; onun bedenini tüketmek ya da esrik ölüm tecrübesini yaşatmak suretiyle şamanın tinselleştirilmesine yardım eder. Ruhun yardımını kazanmak için şaman, böyle ilâhi arzuların anlamına ve onun manevi yaşamı simgelediği tüketici süreçlerine aşına olmalıdır.

Ateşe hakim olmaya ek olarak manevi tadın bilgisiyle ruhun rahatı için yiyecek de adarlar. Şamanik eğitimin amacı, kozmosu yönetirken, manevi dinamizmi tüketmesi için doğuştan var olan arzuyu açığa çıkarmaktır. Manevi yardımcıları, sadece yiyeceğe ihtiyaç duymaz, ama yiyeceğe benzerler, çoğunlukla şamanın vücuduna girer ve orada kalırlar aynen besinlerin yenmesi ve insan vücudunda depolanması gibi. Acemiler kendilerini, görünür ve görünmez gerçekliklerin tüketicileri gibi, ayrıca verimli süreçlerine nüfuz eden ilişkilerin sonuçları olarak da görür. Şamanların bu sürece ait bilgileri ve fiziksel tecrübeleri, onları şifa verici rolü için, ideal adaylar yapar.

Bilginin ve yardımcı ruhların aktarılması çoğunlukla bir iç organa ve bedensel yönetime ait bir süreçtir. Şamanik güç, acemiye ustadan geçebilir veya büyümlü maddelerin yenmesiyle, canlı olana, mitik şamandan ya da dartların sokulmasıyla, dikenler, otlar ya da aceminin vücudunda başlangıçta var olan güçlerin, hayallere nüfuz edilişleriyle geçebilir. Bir yerden diğerine esrik geçişin ustası, beslenmenin kontrolü, kusma, şarkı esnasında nefes alış veriş ya da rüya veya ekstaz esnasında ruhun varlığı gibi yollarla kendi vücudunda yapılan geçişlere hakim olmalıdır. Şamanın vücudu arzuları ve iştahları, kozmostaki yardımsever ya da zararlı manevi güçlerle tanımlanır.

Ruhlarla ilgilenen kişi olarak şaman da, ruhun dönüşümünü ortaya çıkararak verimli süreçlere hakim olmalıdır. Dünyanın orijiniyle ve toplumla ilgili birçok mitik kaynakta ateş,

(olağanüstü sıcaklık, başlangıçtaki pişirme) şamanın, ateşin ustasının yönettiği birçok dönüşüm düzenini üretir. Bu dönüşümler, ilkel ve kozmik ateşten doğar, kan, adet, doğum, büyüme ve ölümden olduğu gibi çoğalma fizyolojisini kapsar. Kozmik ateşin harap olmasından doğan başka bir dönüşüm düzeni ise, farklı türdeki hayvanları ve insan lisan guruplarını ilişkilendiren konuşma ve seslerdir. Ateşin ustası olarak şaman, kaynayan zehir ve onların çareleri ile beraber ateşli hastalıkları kontrol eder. Ateşin kontrolü; sembolik eylemlerin kontrolünü de içerir, özellikle de adayların "pişirildiği" ya da kuluçkanın sıcaklığına maruz bırakıldığı törenleri içerir. Ateşin ustası olan şaman, sorumlu dönüşüm işlemine tabi tuttuğu için manevi yaşamın çekirdeğini yakar. Simgeciliğin merkezi ya da sosyal ünitelerin ocağı olan toplum guruplarını, insan yaşamının tamamını ve kozmosun kendisini uygarlaştırır. Ekstaz uzmanları, yar-

dımcı ruhları çağırarak, toplam kozmik ateşin tekrarını engeller (azalan kozmik ateşin nedenleriyle, marjinal sınırlarda savaşlar yaparak).

Doğüstü varlıkların yaydığı sıcaklık ve ışığa dayanıklılık, şamanın ateş üzerindeki üstünlüğünü gösterir. Göge ait ışığı ve ısıyı temsil eden kuvars kristalleri; şamanın çingırağı, ilaç kesesi veya vücut organları içinde ışık saçan ve kaynar ve şamanın göge ait güçlerle ilişkisinin simgesini oluşturur. Şamanik tecrübe, veremi dosdoğru ekstazla bağdaştırır. Veremle, esrik trans esnasında doğüstü güçler, ateşin ölümü empoze ettiğini ifade eder. Esrik ölüm, manen uyanan veya kızarıp şişmiş insanı tüketir ki o, aydınlatılan bir duruma bilinç taşır. Şamanik güç gösterileri esnasında fişeklerin göz alan teşhiri bu nedenle önemli kültürel görüntülerdir. Ateşte yürümek, ateş yemek, karanlıkta ışıldamak ve göktaşları gibi gökyüzünde parlamak, şamanik engellerdir. Bu engeller, samimice onun için iç yaşamı ve maddeyi bilir. İzleyicinin ısı ve ışığın doğasında ve onları kendi iç benliği ve varlığı olarak "bilen" insanın gücünde yansımalarına bağlar.

Baştan sona ekstaz, şamanın tecrübesini, doğüstü yaşam koşullarını, evrendeki birçok garip boşluğu oluşturur. Şamanın ruhu, bir kuşun fiziksel formunda parlayan ışık, dosdoğru yıldırım, bulut, rüzgar ya da meteor farz edilir. Metamorfoz, şamanları büyülu uçuşun gücü ile kuşatır, onların çeşitli kozmik dünyaları ziyaret ettiğini ifade eder. Şamanlar, cennete yükselen özgür ruhların formunu almak için, ölümü beklemeye ihtiyaç duymazlar, onlar var olan diğer düzlemlere istekleri dahilinde yükselir ve bunu somut bir şekilde tenselce yaparlar. Özgür hareket etmenin başarısı ve birinci yaşın olduğu ağırlıksız durum, mevcut insan düzeninin anımsatıcı kusurları ve statükonun bir eleştirisidir.

Sıradan ölümler, mevcut durumların dışına çıkar ve ancak öldükten sonra gökle ilgili varlık evreninde uçarlar, oysa yaşayan şamanlar tüm evrenlere girip çıkabilir. Şamanlar, yer altı dünyasına alçalır veya dünyanın ufuklarındaki dünyaya yolculuk yaparlar. Bazı durumlarda tüm mitik evren, şamana açıktır, bazılarında ise şaman türleri, yardımcı ruhların geldiği, onların ziyaret ettiği kozmik bölgeye göre ayrılırlar. Şamanlar, bu yolculuklarda tamamen dönüştürülür. Hatta fiziksel görünüşü de değişir şöyle ki, örneğin; şamanın derisi gökle ilgili ışık yayar ya da onların vücudundaki organlar, ölümsüz taşlar veya ışıklı kristaller halini alır. Şamanların ölüm sonrasında, yolundaki tehlikeleri seçme yeteneği, kaderlerini garantiye alır ve sonra onların kararlaştırılmış doğüstü yerlere varması için ruha rehberlik edecek psikopomps gibi hizmet etme gücünü onlara verir.

Şamanlar, insan varlığını (kendilerininkini) evrenin ulaşılabilen köşelerine uyarladıklarında, varolmanın birbirine uyumsuz formları arasında, aracılar olarak hizmet ederler. Esrik yardımcıları, bireyleri ve toplumları yeni koşullara ayarlar. Bu nedenle şamanlar, baştan sona ruhun ölümden sonraki yaşamına rehberlik eder ve kaybolan ruhları can çekişen bedenlerine geri gönderir. Siyasi liderler olarak şamanlar, sömürgeci ülkelerle ve yabancılarla karşılaşmaları yorumlar, zamanın ve boşluğun diğer koşullarının gerçekliğini şekillendirir.

Şamanlar, alışılmadık görüşlere hükmederler, çünkü onlar, en az açık olan mekan ve zamanı görürler. Onların esrik geçişi, onların görünüşünü ayarlar. Şamanik "görüş" toplam bir tecrübedir ve bağımsız organlar gibi sadece gözlerin bir alışması değildir. Saf ışığa dalan şamanlar, kristaller, görüş ya da rüyalar gibi onların kendi içinde konsantre olan

dinsel gerçeklerin, hayal edilebilir olmayan renkleriyle doludur. Doğaüstü ışık, şamanın gözünü yeniden yaratır, öyle ki, bu gizler ve formlar arasındaki ayrımlarla karanlığa girer ve kalbe görünmeyen gerçekleri gösterebilir. Şamanlar, acil durumun gerçekliğini görür. Şamanın altıncı hissi mesafeyi yener. Şamanların keskin görüşü, katı mesafelerde hiçbir engel tanımaz. Gizli nesnelere, bir hastanın vücudunun karanlığında saklanan mikroplar gibi açıkça görür, kayıp olan, çalınmış ruhları da çalar ya da muazzam mesafelerdeki ormana veya yer altı dünyasına saklar, ruhlar da aynı şekilde görülür.

Doğaüstü ışıkla arasındaki karşılıklı ilişki ve şamanın görüşü, şamanın görünmezliğini açıklar. Altıncı his ve görünmezlik, dönüşüm sürecini ayırır. Manevi dünyayı görmek için şamanın görüşü keskinlik kazanırken, önceleri görünmez ve belirsiz olan şamanın varlığı ruhların dünyasında daha görünür ve elle tutulur olur, ta ki, ruhlar şamanı kendi aralarına alana kadar.

Doğaüstü gerçeklikle ilgili görüşler, dinsel bitkilerle teşvik edilir. Ses ve ışık yoluyla şamanlar, sanrıya sebep olan bitki tozları ve iksirlerin, parlak şekillerde kıvılcım saçan imgelerin yenildiği, içildiği ya da koklandığı seansları kontrol ederler. Çünkü bu tür görüş, toplam varlıkla ilgili bir haldir. Onun dinsel yaşam ile samimiyeti ve varlığın açık olmayan boyutları şamanın görüşlerini etkiler.

Şamanlar, sesin ustalarıdır. Başlangıçta var olan dünyanın sesleri önemli inilti, kükremeler, gıcırtilar ve şingirtilar, mitosların tanımladığı büyü müziğe göre bu bas kısım olur. O sesleri tekrarlayarak şaman, başlangıçta var olan temaların varyasyonlarını yaratır ve varlığın yeni yollarını anımsatır. Amerikalılara göre, su kabağı çingırağı, çoğunlukla dinsel ses arasındaki örnek

bağlantıdır ve şamanik güçtür. Başka bir yerde, özellikle Orta Asya'da bu, bir davul ya da diğer vurmalı aletlerden herhangi biri olabilir.

Şamanın ruhu gibi çıkan sesin de esrik bir kalitesi vardır. Mitik zamanlarda, ilkelerin sesi dışında ve enlemin ötesinde yaşamın var olduğunu kabul eder ve yeni bir kozmos evreninin varlığına açılır. O sesler, şamanın çingırağı, davulu ve onun gürültüleri ile temsil edilir. Ses çeşitli şeyler kullanılarak ifade edilir ya da bedenden çıkartılır (mitik bir figür, bir çingırak, bir davul veya bir şaman) ve şamanın ekstaz durumundaki ruhu gibi somut bir yapıyla, tam olarak tanımlanan bir varlık olarak durur. Şaman çingırağı doldurur, muhtemelen çingırağın ya da davula ait basit yapıların geldiği diğer kozmik dünyaya yaptığı seyahatlerden topladığı diğer öğelerle davulu şekillendirir. Alet, dünyaların sunduğu en az gücü içerir, normal ölümlüler sadece ölüme girer ve çingırak ya da davul, yanlış ele değerse tehlikeli gizemli ölüme sebep olur. Çingırak ya da davul, sık sık aktif güçlerin bir mikro kozmosudur, çünkü onun inşası, boyanan tasarımları ya da üzerine kazınanlar, onun elementlerinin bileşeni kozmosda uzakta bir yaratmaya doğru atılan uzantılara eşit olur. Alet, rahim gibi bir boşluk olarak görülebilir, başlangıçta var olanı içerir, üretken kuvvetler ya da onun fiziksel inşası kadın ve erkek öğeleri bir araya getirebilir (sap ve su kabağı gibi veya çingırak ya da yuvarlak yapı ve çapraz parça veya davulun tokmağı gibi). Dişi ve erkeğin öğeleri, kozmosda birlikte tekrar yaratılan yaşamın sesini üretir. Kesilmiş ağızlar ya da dişlerin sembolleri, su kabağı için kozmik açıklığın başlangıcı olur ve ruhun iştahlarına uyar, tütün dumanı ile beslenir, ateş, ses ya da ateşli hastalık, hastaların vücutlarını tüketir.

Sesin benzer mantığı, şarkı ve diğer

müzik formları üzerinde şamanın idaresini açıklar, melodilerin ve ritimlerin kazancı ve konduğu yerdeki kullanımları, esrik işle ahenkli gider.

Tamamı günümüze kadar gelen yaşamların sonik bir yapısı vardır, belirli algısal farkındalık düzeyleri göz önüne alındığında bunlar duyulabilir olur. Sessizlik, birçok kudretli varlık tarafından farz edilen sonik bir formdur, görünmezlik gibi onların paralel formu olabilir. Törenselleşme ve nefes alıp verme sırasında şamanlar, sessiz sesin gösterisini sergiler. Algılanan sınırların büyüklüğüne uçuran esnemelerini, anlamlı sesi, sadece ruh ve ince hissi olan şamanlar duyabilir. Bu ilişki, sesin yer değiştirebilme-yine izin verdiği ruhu uçurur ve yaratıcılık boyunca akustik tat içinde yalandan güfte olan anlaşılmasız şamanik şarkılar, sadece özel lisanlarıyla anlaşılabilir. Bu hayatta birini yönlendiren dil; birini yalnızca diğer dünyalardan görünen yaratıcı güçlerin varlığında konumlandırmak için konuşmayı aşmalıdır. Özel konuşma ve gizemli komünionda kullanılan varlığın diğer koşullarına anlam verebilir. Bu nedenle gizli lisan, şamanın bir kültürden aldığı etkiyle ruh dünyasını gösterir.

Ses ve şarkı üzerinde şamanın idaresi, diğer bilgi formlarındaki gibi esrikleri bölümlere ayırır. Gizlilik ve esoterizm, bilgiyi diğerlerinden saklayan basit fonksiyonlar değildir. Çünkü sesin istediği idare, hisleri olan esaslı bir yeniden düzenlemedir, esrimenin temel tecrübesi şamanlık mesleği, şamanları genel halktan ayırır, o bu tecrübeyi paylaşmaz. Onun, şamanın sesi, kozmosun anlam ifade ettiği insan topluluklarının öğrendiği, sadece tecrübe olmayan bir histir. Şamanın çingırağının, davulunun, tüylerinin, yaprak yığınlarının, nefesinin, vantirolokluğunun, ve toplumun duyduğu öz dillerinin seslerinde; dünyanın farklı türlere katastrafik olarak ayrılmasından önce varolan hayata dair

anımlar çıkar. Şaman, insanoğlunun nasıl daha özgür yaşayacağını ve diğer canlı türleriyle nasıl özgürce iletişim kuracağını gösterir.

Bu açıklamaların birkaçı, şamanın hayvan formlarıyla ortaklığını, açıklamak için bir noktada birleşir. Şamanların hükmettiği, boşluğun diğer türlerinin samimi bilgisi, (odur ki, onlar doğanın sırlarını bilir) ve bazen onların dönüşen fizyolojisi, başlangıçta var olan hayvanların formlarını alır. Dönüşen fizyolojileri zaman zaman ilkel hayvanlarda form bulur. Yaşamın oluşturduğu tecrübe, boşluğun diğer türlerini düzenler. Örneğin; Amerikanın güneyindeki şamanlar sık sık jaguar olurlar. İnsan halinin toplamda dönüşümü ve bir jaguar formunda tekrar görünüşü kocaman bir ilahi başarıdır. Şamanın, insan konumu ile ilgili sıradan olan her şey yiyip bitirir, sindirir ve kalanı atılır. Jaguar tarafından tüketim, tam tüketici, ateş ve esrik ölüme paralel tüketimdir. Tüketimin üç biçimi de ruhu ortaya çıkartır ve bunların üzerinde kurulan üstünler; ruhani hayatı içeren değişimlerin kontrolünü sağlar.

Şamanın fiziksel dönüşümü, periyodik geçiş zamanına bağlıdır. Kendilerini başlangıçta var olan jaguarlar, kuşlar, yılanlar ya da diğer hayvansal formlara dönüştürerek diğerlerinden saklayan zamanlarda kaybedilen bilginin bir kısmını toplarlar. Yaşamın ve toplumun devamlılığı, hayvansal dönüşüm yoluyla elde edilen iyileşme prosedürüne bağlıdır. Şaman ile tanığı her hayvanın bir gücü vardır ve gösterilen mitosu ifade eder. Şamanların gücü, mitik hayvanların dosdoğru farz edilen fiziksel şekline girmek için, onların gücünü ve kozmik boşluğun diğer formlarının koşullarına katlanır. Form değişiklikleriyle aşinalık ve gizlenme, travestizm ya da eşcinsel tecrübesi, şamanı kılık değiştirme uzmanı yapabilir. Bedensel tecrübenin, bu idare-

si yoluyla, mekanın şamanik idaresi tüm toplumun; dünyadaki yeri ve kapladığı alanı tanımlayan güçlerle uygun ilişki içinde olmasını sağlar.

Evrendeki bir uzman gibi şaman, ruhun uzaya ait evinde insan vücudunun sağlığını önemser. Şamanlar iyi görevi ifa eder, kayıp ruhlara vücudu iade eder ya da vücuda yerleştirilmiş olan ve sadece o şamanın görebildiği, vücudun iç boşluğundaki hasta edici öğeleri çıkarabilir. Şifa verici şaman; kozmik trafiği düzenler, kozmik mekanların düzeninin korunmasını sağlar ve uzayın farklı alanlarını etkin olarak idare eder. Fiziksel hükmetmenin bilgisiyle şaman, evrende insanın fiziksel alanının bütünlüğü, onun tehdit edildiği zaman hastalığın kargaşasıyla doktorun önemini garanti eder.

Emme vurguyu, bir mikro kozmos olarak bedene veren bir tedavi tekniğidir. Şaman, hastanın vücudunun dışındaki bir öğeyi emer ve çoğunlukla patojen, yararlı bir güce dönüştürür. Emme tedavisinin etkinliği doğrudan şamanın mistik fizyolojisi ile ilgilidir, özellikle şamanın ağzının ve midesinin bütün, sanrıya sebep olan meşrubatlar, taşlar, kıymıklar, yılanlar, böcekler gibi fizikler objeler biçiminde görünen ruhları yutma, dönüştürme ve dışarı çıkartma yeteneği ile ilgilidir. Yutmak ve kusmak, emme izleminin evreleridir. Onlar, şamanın ağzının yerinin dönüşümü ya da göğsünün içindeki gizemci kanal, bacaklar, kollar, eller ya da çingirak, kozmik meselenin üzerine konan bir cinselliğe dikkat çeker. Giriş, mistik bir konumdan diğerine geçiş kanalı olarak hizmet eder.

Şamanik tedavi tiyatraldır. Hastanın ve hastalığın güçleri üzerinde elde edilen dramatik zaferlerin halka gösterilmesi de başlı başına sağlığı yerleştiren görüntülerdir. Hasta olan bir halkı ve etkili iyi yaşamı işaret ederler. Bu açıklamalar şamanik tedavinin, mucize-

vi olduğu dünyanın tam olarak hissi, normalde görünmez güçlerin temkinli bir sergisidir. Şamanik tedavi seyircileri şaşırtır ve gerçek olan, hayat veren şeye imrenmeleri için onları zorlar. Mucizeler, genellikle görülmemiş olan gerçeklikleri ve haberdar olmanın eşliğini tanıtır. Şamanik tıbbi pratiğin istediği gerçekçi söyler, kendisinin performansı gerçeğin korkutan gösterisi, izleyiciyi şaşırtır. Şamanik tıbbi uygulamada anlatılan gerçeklik; gösterisinin, bu gerçekliğin hayret uyandıracak şekilde gösterilmesi ile, orada bulunanları şaşırtmasını gerektirir. Böyle mucizevi performanslar ve şamanik dinsel oyunlar yoluyla izleyici, dönüşlü olarak gerçeği şamanın gördüğü gibi görebilir. Hastalığın semptomları arkasına gizlenen söz konusu kutsal güçlerin mucizevi görüntüsü; orada hazır bulunanları daha sağlıklı bir konuma sürükler, acı çeken hastanın bedeninden çekilen ve herkesin görmesi için kaldırılan, patojenin görüntüsü orada hazır bulunanların gerçekliği daha geniş bir görüş açısından görmesini sağlar ve bu suretle iyi olma durumu için esas olan dünya düzenini yeniden kurar. Tedavinin dramatik performansları, öyküsel şamanların halka verdiği jestleri tekrar kanunlaştırır, şaman: esrime teklif eder kuvvetlerin görünür karşılaşması, varlığın diğer uçuşlarının işidir. Sık sık ruhunun görünmez dünyaya seyahatiyle şaman, halktan seyircileri ayinle tedavi eder. Diğer dünyanın bu bilgisini şaman, esrime esnasında elde eder ve tedavi etme ritüellerini tanıtır, bu halk sağlığına ve iyiliğine dayanır.

Şamanın birçok niteliği vardır, bu özelliklerin profili şaşırtıcı şekilde tutarlıdır, çünkü ruhun hareketleri ile şamanın özel ustalığı da tutarlıdır. Onlar, kendi ruhlarının esrik boşalmasını kontrol eder, şamanlar bilgide uzmanlaşıyor ve diğer ruhları da önemser. Dahası biz, şamanik teknikleri, esrik ruhun kontrolü-

nü öğreniriz, insan kültürünün dinsel esasını keşfederiz. Şamanizm bize, olağanüstü eğlence, görsel sanat, şiir, müzik, tıbbi terapi ve bütünüyle kültürel stratejiler gibi tiyatronun temelini oluşturan hedefleri de işaret eder. Bu sosyal yaşamın korkularını ya da kendine yabancı olan bireysel rüyaları karşılar. Esrimenin tarihini araştırma şeklimiz ve ruhun geçirdiği çeşitli tecrübeleri yorumlama biçimimiz, insan yaratıcılığının gizemli kaynaklarıyla yüzleşme tarzımızı belirler.

Bu metin, küçük değişikliklerle başlangıçta Lawrence E. Sullivan tarafından *Ianchu's Drum: An Orientation to Meaning in South American Religions*, New York: Macmillan, 1988, pp. 651-660 yayımlanmıştır. Burada Macmillan Publishin'in izniyle yeniden basılmıştır. 866 Third Ave., New York, NY 10022.

KAYNAKLAR

- Baer, Gerhard, and Wayne W. Snell. "An Ayahuasca Ceremony Among the Matsigenka (Eastern Peru)." *Zeitschrift für Ethnologie* 99. Nos. 1 and 2 (1974):63-80.
- Barandiaran, Daniel de. "Mundo Espiritual y Shamanismo Sanema." *Antropologica* (Caracas) 15 (December 1965):1-28.
- Bartolome, Miguel A. "Shamanism Among the Avachiripa." In *Spirits, Shamans, and Stars: Perspectives from South America*, ed. David L. Browman and Ronald A. Schwarz. The Hague: Mouton, 1979.
- Basso, Ellen B. *A Musical View of the Universe: Kalapalo Myth and Ritual Performances*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985.
- Bastide, Roger. *The African Religions of Brazil: Toward a Sociology of the Interpretation of Civilizations*, trans. Helen Sebba. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.
- Bastien, Joseph W. "Qollahuaya-Andean Body Concepts: A Topographical-Hydraulic Model of Physiology." *American Anthropology* 87 (1985):595-611.
- Browman, David L., and Ronald A. Schwarz, eds. *Spirits, Shamans, and Stars: Perspectives from South America*. The Hague: Mouton, 1979.
- Butt, Audrey J. "The Birth of a Religion." *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 90 (1960):66-106.
- . "Realite et ideal dans la pratique chamanique." *L'Homme* 2, No. 3 (1962):5-52.
- Califano, Marlo. "El Chamanismo mataco." *Scripta Ethnologica* 3, No. 3 (1976):7-60.
- Chagnon, Napoleon A. *Yanomamo: The Fierce People*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1968.
- Chesser, Barbara. "The Anthropomorphic Personal Guardian Spirit in Aboriginal South America." *Journal of Latin American Lore* 1, No. 2 (1975):107-126.
- Civrieux, Marc de. *Religion y Magia Kari'na*. Caracas: Universidad Catolica "Andres Bello." Instituto de Investigaciones Historicas, 1974.
- Clastres, Pierre. *Chronique des Indiens Guayaki*. Paris: Plon, 1972.
- Cortez, Roberto. "Dialogo Ceremonial e Dialogo Mitologico entre Os Tiriyo." *Boletim do Museu Goeldi-Antropologia* (Belem-Para) 61 (November 1975):1-25.
- Cossard-Binon, Giselle. "La Fille de Saint." *Journal de la Societe des Americanistas de Paris France* 58 (1969):57-78.
- Fock, Niels. *Waiwai: Religion and Society of an Amazonian Tribe*. Nationalmuseets Skrifter, Etnografisk Raekke, Vol. 8. Copenhagen: National Museum, 1963.
- Fulop, Marcos. "Aspectos de la Cultura Tukana: Cosmogonia." *Revisia Colombiano de Antropologia* 3 (1954):99-137.
- Furst, Peter T. "The Roots and Continuities of Shamanism." *ArtsCanada* 30, Nos. 5-6 (December 1973/January 1974):22-60.
- Gillin, James. *The Barama River Caribs of British Guiana*. Papers of the Peabody Museum, Vol. 14, No. 2. Cambridge, Mass.: Peabody Museum of Harvard University, 1936.
- Girault, Louis. *Kallawaya: Guerisseurs itinerants des Andes*. Memoires de l'Institut Francais de Recherche Scientifique pour le Developpement en Cooperation, Vol. 107. Paris: ORSTOM, 1984.
- Gow, Rosalind, and Bemabe Condori. *Kay Pacha*. Cuzco: Centra de Estudios Rurales Andinos "Bartolome de las Casas," 1976.
- Gusinde, Martin. "Der Medizinmann bei den Indianern Sudamerikas." *Ciba Zeitschrift* (Basel) 4, No. 38 (1936):1,302-1,306.
- Harner, Michael J. "The Sound of Rushing Water." In *Native South Americans: Ethnology of the Least Known Continent*, ed. Patricia J. Lyon. Boston: Little, Brown, 1974; reprinted from *Natural History Magazine* (June-July 1968):28-33, 60-61.
- Hartmann, Gunther. "Zigarrenhalter Nordwest-Brasilens." *Ethnologische Zeitschrift Zurich*. Festschrift Otto Zerries, Special Supplement no. 1 (1974):177-189.

- Henry, Jules. *Jungle People: A Kaingang Tribe of the Highlands of Brazil*. New York: Vintage Books, 1964 (1941).
- Izikowitz, Karl Gustav. "Calabashes With Star-Shaped Lids in South America and China." *Comparative Ethnographical Studies* 9 (1931):130-133.
- Jacopin, Pierre-Yves. *La Parole generative de la mythologie des Indiens Yukuna*. Ph.D. dissertation, Universite de Neuchatel, Faculte des Lettres, 1981.
- Kensinger, Kenneth M. "Cashinahua Medicine and Medicine Men." In *Native South Americans: Ethnology of the Least Known Continent*, ed. Patricia J. Lyon. Boston: Little, Brown, 1974.
- Krugh, Janice. "The Mythology of the Pemon Indians of Venezuela: A Survey of the Work of Father Cesareo de Armellada." *Latin American Indian Literatures* 4, No. 1 (Spring 1980):29-35.
- Lathrap, Donald W. "Our Father the Cayman, Our Mother the Gourd: Spinden Revisited, or a Unitary Model for Emergence of Agriculture in the New World." In *Origins of Agriculture*, ed. C. A. Reed. The Hague: Mouton, 1977.
- Lyon, Patricia J., ed. *Native South Americans: Ethnology of the Least Known Continent*. Boston: Little, Brown, 1974.
- Mariani Ramirez, Carlos. "Personalidad del Hechicero Indigena. El Machi o Hechicero Mapuche." In *Anales del Tercer Congreso Latinamericano de Psiquiatria*, October 25-31, 1964, ed. Carlos Alberto Sequin and Ruben Rios Carrasco. Lima: Asociacion Psiquiatrica de America Latina, 1966.
- Mariscotti de Gorlitz, Ana Maria. *Pachamama Santa Tierra: Contribucion al Estudio de la Religion Autoctona en los Andes Centro-Meridionales*. Beitrage zur Volke-und Anthropologie des Indianischen Amerika, Vol. 8. Berlin: Gabriel Mann Verlag, 1978.
- Maybury-Lewis, David. *Akwe-Shavante Society*. Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Melatti, Julio Cesar. "Myth and Shaman." In *Native South Americans: Ethnology of the Least Known Continent*, ed. Patricia J. Lyon. Boston: Little, Brown, 1974.
- Metraux, Alfred. "Religion and Shamanism." In *Handbook of South American Indians* 5, pp. 559-599. Washington, D.C.: Smithsonian Institution, 1949.
- Moesbach, E. *Vida y Costumbres de los Indigenas Araucanos en la Segunda Mitad del Siglo XIX*. Santiago de Chile: Imp. Universitaria, 1936.
- Nimuendaju, Curt. *The Apinaye*. *Catholic University of America, Anthropological Series*, No. 8. Washington, D.C.: Catholic University, 1939.
- Olsen, Dale A. "Music-Induced Altered States of Consciousness Among Warao Shamans." *Journal of Latin American Lore* 1, No. 1 (1975):19-34.
- Palavecino, Enrique. "The Magic World of the Mataco," trans. and ed. J. A. Vazquez. *Latin American Indian Literature* 3, No. 2 (1979):61-75.
- Reichel-Dolmatoff, Gerardo. "Funerary Customs and Religious Symbolism Among the Kogi." In *Native South Americans: Ethnology of the Least Known Continent*, ed. Patricia J. Lyon. Boston: Little, Brown, 1974.
- _____. "Training for the Priesthood Among the Kogi of Columbia." In *Enculturation in Latin America: An Anthropology*, ed. Johannes Wilbert. *UCLA Latin American Studies*, Vol. 37. Los Angeles: UCLA Latin American Center Publications, 1976.
- Riester, Jurgen. "Medizinmanner und Zauberer der Chiquitano Indianer." *Zeitschrift fur Ethnologie (Braunschweig)* 96, No. 2 (1971):250-270.
- Roe, Peter G. *The Cosmic Zygote: Cosmology in the Amazon Basin*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1982.
- Sauer, Carl O. "Cultivated Plants of South and Central America." *Handbook of South American Indians* 6, pp. 487-543. Washington, D.C.: Smithsonian Institution, 1950.
- Schaden, Egon. "A Origem e a Posse do Fogo na Mitologia Guarani." *International Conference of Americanists*, 31st Session, pp. 217-227. Sao Paulo, 1955.
- Seitz, Georg J. "Die Waikas und ihre Drogen." *Zeitschrift fur Ethnologie* 94, No. 2 (1969):266-283.
- Wagley, Charles. *Welcome of Tears: The Tapirape Indians of Central Brazil*. New York: Oxford University Press, 1977.
- Weiss, Gerald. *The World of a Forest Tribe in South America*. *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. 52, Part 5. New York: American Museum of Natural History, 1975.
- Whitten, Norman E., Jr. *Sacha Runa: Ethnicity and Adaptation of Ecuadorian Jungle Quichua*. Urbana: University of Illinois Press, 1976.
- Wilbert, Johannes. *Yupa Folktales*. Los Angeles: UCLA Latin American Center, 1974.
- _____. "Eschatology in a Participatory Universe: Destinies of the Soul Among the Warao Indians of Venezuela." In *Death and the After-life in Pre-Colombian America*, ed. Elizabeth P. Benson. Washington, D.C.: *Dumbarton Oaks Research Library and Collections*, 1975.
- Wright, Robin M. *History and Religion of the Baniwa Peoples of the Upper Rio Negro Valley*, 2 vols. Ph.D. dissertation, Stanford University, 1981.
- Yacovleff, Eugenio, and Fortunato L. Herrera. "El Mundo Vegetal de los Antiguos Peruanos." *Revista de Museo Nacional (Lima)* 3, No. 3 (1934):241-322; 4, No. 1 (1935):29-102.